

PAPER DETAILS

TITLE: BEDÎ'İYYÂT SIIRLERİNİN İKİ ÖNEMLİ İSMİ: SAFİYYÜDDİN EL-HİLLÎ VE İBN CÂBİR
EL-ENDELÜSÎ

AUTHORS: Mahmut ÜSTÜN

PAGES: 187-212

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1984882>

Öz

Arap edebiyatında birçok farklı şiir türü bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Hz. Peygamber'in methini konu edinen ve her beytinde en az bir tane bedî' sanat bulunduran Bedî'ıyyât şiirleridir. Bedî'ıyyâtların konusu, bedî' sanatları kullanarak Hz. Peygamber'i övmek olduğu için hem medih hem de ta'lîmî/didaktik temalı şiirlerdir. Her ne kadar bu tür şiirlerin mucidi hususunda çeşitli rivayetler bulunsa da kabul edilen görüş Safiyyüddin el-Hillî olduğu yönündedir. Fakat el-Hillî'nin bu türü sistematize ettiği ve şiirde yeni bir yol açtığı hususunda şüphe yoktur. Arap edebiyatında İnhitât dönemi (1258-1798) olarak adlandırılan süre içerisinde ilk örnekleri verilen bedî'ıyyât şiirlerinin yıldızı, Memlûkler döneminde parlamıştır. Toplumun beklentisi karşısında belâğata karşı olan ilginin artması, Peygamber konulu methiyelerin fazlaşması, şairlerin kendi aralarındaki rekabet ve meşhur olma isteği, tevessül vesilesi olarak görülmeleri ve hastalıkları iyileştirmesi gibi etkenlerin bedî'ıyyât şiirlerinin revaçta olmasına ve fazlaca nazmedilmesine sebep olduğu söylenebilir. Bu çalışmada da bedî'ıyyât şiirleri hakkında genel bir sunum yapıldıktan sonra bu türün iki önemli ismi olan Safiyyüddin el-Hillî ve İbn Câbir el-Endelüsî hakkında kısa bilgiler verilmiş ve bedî'ıyyelerinin bazı bölümlerinin çevirisi yapılarak içerisinde kullanılan bedî' sanatlar gösterilmiştir. Beyitlerin seçiminde bedî'ıyyâtlarda ele alınan konu çeşitliliği adına her konudan en az bir örnek verilmiştir. Şairlerin bedî'sanatları nasıl kullandıklarını göstermek için ise bazıları aynı olanlardan, bazıları ise farklı olanlardan seçilmiştir.

Anahtar kelimeler: Arap Edebiyatı, Şiir, Bedî'ıyyât, Safiyyüddin el-Hillî, İbn Câbir el-Endelüsî

Two Important Names of Badî'ıyya Poems: Safî al-Dîn al-Hillî and Ibn Jaber al-Andalusi

Abstract

There are many different types of poetry in Arabic literature. One of them is Badî'ıyya poems which mention the praise of Prophet and contain at least one

* Araştırma makalesi/Research article. Doi: 10.32330/nusha.998083

** Araş. Gör. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâğatı, e-posta: mhmtstn@hotmail.com Orcid No: 0000-0002-4902-1051

Makale Gönderim Tarihi: 20.09.2021

Makale Kabul Tarihi : 09.12.2021

NÜSHA, 2021; (53): 187-212

badî‘ art in each couplet. Badî‘iyya Poems are both praise and educational/didactic-themed poems since their subject is praising Prophet by using badî‘ arts. Although there are various rumors about the inventor of such poems, the accepted view is that he was Safî al-Dîn al-Hillî. However, there is no doubt that al-Hillî has systematized this genre and created a new knowledge in poetry. The star of the bedî‘iyyât poems, the first examples of which were given in the period called the Inhitât period (1258-1798) in Arabic literature, has risen in the Mamluks period. It can be said that under favour of expectations of society, the factors such as the increase in interest in rhetoric, the increase in the praise of the Prophet, the competition among the poets and the desire to become famous, the fact poems have been seen as a means of tawassul, and that they have cured diseases have caused the bedî‘iyyat poems to be popular and highly recited. In this study, after making a general presentation about the bedî‘iyyât poems, brief information was given about the two important names of this genre, Safî al-Dîn al-Hillî and Ibn Jaber al-Andalusi and some parts of their badî‘iyyas were translated and the badî‘ arts used in them were shown. In the selection of couplets, at least one example from each subject has been given in the name of the variety of subjects discussed in the badî‘iyyas. In order to show how the poets have used the badî‘ arts, some of them have been chosen from the same ones and some of them from different ones.

Keywords: Arabic Literature, Poetry, Badî‘iyya, Safî al-Dîn al-Hillî, Ibn Jaber al-Andalusi

Structured Abstract

The word Badî‘iyya (بديعية -ج- بديعيات) is derived from the root letters b-d-‘a (ب-د-ع), which means “to do it for the first time, to derive it, to reveal it, to be the first to do something, to invent and make a bidat”. Derived from the same root letters and being a term of rhetoric, bedî is the name given to the science that includes ways of beautifying the word in terms of expression and meaning and examining its rules, provided that it conforms to the environment and respects the clarity of expression. Based on the word badî‘ The word badî‘iyya is the name given to the qasidas which are about the praise of the Prophet and have at least one beautiful art in each couplet.

There are various rumors about who invented the bedî‘iyya poems. There are three prominent names. They are Safî al-Dîn al-Hillî, Ibn Jaber al-Andalusi and al-Îlbîlî. But the accepted view is that he is Safî al-Dîn al-Hillî. The fact that al-Hillî placed this genre in a certain system, opened a new path in Arabic poetry, set an example for the next ones, and declared himself as the inventor of this genre also support this view.

Badî‘iyyas are both praise poems since their subject is Prophet’s praise and educational/didactic poems of the given information about Prophet image and

contain many badî‘ arts. The period in which the most examples of such poems are given or in other words, the time in which their star has shined is the period of the Mamluks.

Factors such as the increase in the tendency towards rhetoric, the demand for prophetic praise, the competition among poets, the healing of diseases, the fact that they have elements of advice and guidance, being seen as a means of tawassul, the desire of the poets to be famous and the expectation of the society have generally formed the reasons for the verse of the bedî‘iyyas in all periods. Being a prophetic praise, having at least fifty couplets, written with bahr al-basît, containing at least one literal or spiritual beauty art in each couplet, and having the abbreviation "mîm" with fractions are the main conditions of badî‘iyyas.

One of the two prominent names in such poems is Safî al-Dîn al-Hillî. He was born in the city of Hilla as a child of a rich and noble family and grew up here. It can be said that al-Hillî, who started to deal with poetry when he was only seven years old, and started to write poems in the shadow of tribal wars. Because of that his first poems are elegies. But al-Hilli traveled a lot to Damascus, Egypt, Mardin and other towns because he was engaged in trade. Due to the ongoing conflicts and unrest in Hilla, he left there and settled in Mardin, where he had previously gone on trade. Here he held important positions in the shadow of the Artuqid state. Owing to eulogies he wrote for the sultans, he gained an important place in the palace and received great favors. However, al-Hilli, whose reputation is considered to be his pioneer, is indebted to the badî‘iyya that he had written for the Prophet. He has given the name *el-Kâfiyetu'l-Bedî‘iyye fi'l-Medâ'ihî'n-Nebeviyye* to his badî‘iyya. He has used a total of 151 different literary arts in his qasida.

189

Another prominent name in this genre is Ibn Jaber al-Andalusi. He was born in al-Mariyya. He took lessons from the important teachers of the period in al-Mariyya. then he left Andalusia to pilgrimage. The information given about Ibn Jaber's life in the sources is very little and is limited to the travels and stays he made with the poet er-Ru‘aynî. For about eleven years following the pilgrimage, they benefited from the scholars they encountered in countries and cities such as Egypt, Hijaz, Damascus, Ba‘lebek and Alexandria. Like al-Hillî, İbn Jaber also has gained profit from the praises which he has written to the sultans of the Artuqid state. Although Ibn Jaber has written many didactic poems he became famous for the praise poems which he has written for the Prophet. The name of his famous badî‘yya is *el-Hulletu's-Siyerâ fi Medhi Hayri'l-Verâ*. He has used a total of 50 different literary arts in his qasida.

The subjects covered in the qasidas of al-Hillî and Ibn Jaber are very similar to each other. However, the way they handle the badî‘ arts and the way they deal with the subjects are quite different from each other. al-Hillî has used badî‘ arts more than Ibn Jaber. But It can be said that Ibn Jaber’s poetry is more emotional. Also it can be said that Bedî‘iyyat poems have achieved their purpose in general and have made positive contributions to Arabic literature. In other words, with such poems, Hz. The Prophet was praised, the beautiful arts were conveyed to large masses, taught and made permanent. In addition, these poems have been instrumental in the writing of annotations by many people, especially their owners.

Giriş

Bedî‘iyye ç. *bedî‘iyyât* (بدیعیة -ج- بدیعیات) kelimesi, “ilk kez yapmak, türetmek, ortaya çıkarmak, bir işi ilk yapan olmak, icat etmek ve bidat çıkarmak” gibi anlamlara gelen b-d-‘a (ب-د-ع) kök harflerinden türemiştir (İbn Manzûr, h. 1400, c.VIII, s. 6-8; el-Fîrûzâbâdî, 2008, s.103-104). Aynı kök harflerinden türeyen ve bir belagât terimi olan bedî‘ de sözü, ortama uygunluk ve ifade açıklığına riayet etmek şartıyla, söyleyiş (lafzî) ve anlam (manevî) bakımından güzelleştirme yollarını içeren ve kurallarını inceleyen bilime verilen isimdir (Yanık, 2014, s. 77). Bedî‘iyyât kelimesi ise bedî‘ kelimesinden hareketle, Hz. Peygamber’in methini konu edinen ve her beytinde en az bir tane bedî‘ sanat bulunan kasidelere verilen isimdir (el-Mühendis, 1984, s. 76).

İlk dönemlerde geleneksel kasidenin bir bölümü iken Abbâsîler döneminde müstakil bir tür haline gelen medih şiirleri, ana hatlarıyla *el-Medhu’s-Sâdık* (المدح الصادق/ İffetli Medih) ve *el-Medhu’t-Tekessubî* (المدح التکسبی/ Kazanç amaçlı medih) şeklinde iki kısma ayrılabilir. Fakat medih temasını sadece methiye/övgü şiirleri ile sınırlandırmak uygun olmayacaktır. Çünkü farklı amaçlarda nazmedilen mersiye, tasvir, fahr ve hamâse, gazel gibi hemen hemen bütün şiir türlerinde övgü cümlelerine rastlamak mümkündür. Daha çok Câhiliye dönemine ait olguların ele alındığı medih şiirleri, Sadru’l-İslam döneminde önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde Müslüman şairlerin methiyelerini Hz. Peygamber için nazmetmiş olmaları ise *el-Medhu’n-Nebevî* (Nebevî Methiyesi) diye adlandırılan bir türün doğmasına sebep olmuştur. Konusu Hz. Peygamber olan methiye şiirleri de bedî‘sanatlarla yoğrulunca farklı bir hüviyet kazanmış ve bedî‘iyyât adını almıştır (Muhammed, h. 1417, s. 48).

İlk bedî‘iyyât örneğinin kimler tarafından verildiği edebiyatçılar arasında tartışma konusu olmuştur. Bazıları, bu türün mucidinin İbn Câbir (ö. 780/1378) olduğunu, İbn Câbir’in çeşitli sebeplerle Endülüs’ten Doğu’ya gelip *Kasîdetu’l-Bürde*’yi dinledikten sonra ona benzer bir şeyler nazmetmek istediğini ve bunun sonucunda da bedî‘iyyât türünü icat ettiğini savunmuşlardır (Mübârek, 1935, s. 169). Bazıları, belagâtı çok iyi kullanan, türe bedî‘iyyât ismini veren ve İbn

Câbir'den önce yaşayan Safiyyüddin el-Hillî (ö. 749/1348) olduğunu iddia ederken (Zeyd, 1983, s. 59) bazıları ise diğer zikredilen isimlerden daha önce yaşamış olan ve şiirinin her bir beytinde en az bir bedî' sanat kullanan 'Ali b. Osman el-İrbilî (ö. 670/1271) olduğunu ifade etmişlerdir (Dayf, 1965, s.360).

Bedî'îyyât şiirlerinin mucidi hususunda zikredilen üç ana iddiaya bakıldığında hepsinin doğruluk payı vardır. Fakat en muteber olanı Safiyyüddin el-Hillî'dir. Çünkü onun ismi bu tür şiirler ile özdeşleşmiştir. Nasıl ki kurucusu olmadığı halde sadece sistemleştirdiği için aruz denilince akla ilk gelen isim Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) ise bedî'îyyât denilince de akla ilk gelen isim Safiyyüddin el-Hillî'dir.

Hiz. Peygamber'in methini konu edinen şiirlerin kökeni, Sadru'l-İslâm dönemine yani Abdullah b. Revâha (ö. 8/629), Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645 [?]), Kâ'b b. Mâlik (ö. 50/670) ve Hassân b. Sâbit'in (ö. 60/680 [?]) methiyelerine dayanmaktadır (Kılıç, 1992, c. V, s. 323-324). Bu medihler de içerisinde birçok lafzi ve manevî bedî'sanat barındırmaktadır. Fakat bu şiirler bedî'îyyât olarak anılmamışlardır. Çünkü Safiyyüddin el-Hillî ile başladığı kabul edilen ve el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296 [?]) de etkisi olan bu tarz için bazı şartlar belirlenmiştir. Nebevî methiyesi olması, beyit sayısının en az elli olması, basit bahriyle nazmedilmiş olması, her beytinde en az bir tane lafzî veya manevî bedî'i sanat içermesi ve revîsinin kesreli "mîm" olması, bedî'îyyâtların ana şartlarından (Sa'd, 2008, s. 6). Fakat daha sonraki dönemlerde bu şartlardan bazılarına uyulmadığı söylenebilir. Ayrıca el-Hillî'nin bu türü nazmetme sebebi olarak rüyasını gösterip bu türün şartlarına değinmemesi, şiirinde el-Bûsîrî gibi Hiz. Peygamber ve onun ailesi, ashâbı, mucizeleri, savaşları, ahlakı ve nübüvveti gibi konuları işlemesi ve kesreli "mîm" revisini kullanması el-Bûsîrî'nin el-Hillî'yi etkilediğini göstermektedir. Ya da başka bir ifadeyle bu türe benzer şeylerin bir alt yapısı veya öncesinin var olduğunu göstermektedir.

Bu tür şiirler, hem övgü muhtevalı oldukları için methiye, hem de Hiz. Peygamber'in sîreti hakkında bilgi verdikleri ve birçok bedî'sanatı ihtiva ettikleri için bir nevi ta'limî/didaktik şiirler olarak da anılabilirler (Selîm, 1962, c. VIII, s. 177). Bu tür şiirlerin en fazla örneğinin verildiği ya da başka bir ifade ile yıldızının parladığı dönem ise Memlûkler dönemidir (er-Receb, 2020, s. 99-117).

Belâgata olan yönelimin artması, nebevî medihlere karşı oluşan rağbet, şairler arası rekabet, hastalıkları iyileştirmesi, öğüt ve irşâd öğeleri bulundurmaları, tevessül vesilesi olarak görülmeleri, şairlerin meşhur olma isteği ve toplumun beklentisi gibi etkenler, genel olarak bütün dönemlerde bedî'îyyâtların nazmedilme sebeplerini oluşturmuştur (Zeyd, 1983, s. 31-40; Muhammed, h. 1417, s. 429-468).

Bedî'îyyâtlar'ın nazmedilmesi ise Arap edebiyatına olumlu katkılar sağlamıştır. Örneğin; bu konuda birçok eserin telif edilmesine, bazıları yazarları olmak üzere birçok şârihin yetişmesine, belâgatın gelişmesine, edebî eleştiriye farklı bir alan sağlanmasına ve bu konu hakkında birçok muhtasar eserin kaleme alınmasına vesile olmuştur. Ayrıca bu tür şiirler, ilmi anlamda bedî'sanatların gelişmesine ve yayılmasına, Kur'ân, hadis ve farklı dönemlerde nazmedilen şiirlerden ve nesirlerden istişhad edilmesine de olanak sağlamıştır (Zeyd, 1983, s. 183-200).

Bu alanda öne çıkan bedî'îyyât yazarları, eserleri ve bunlar üzerine yapılan serhler:

- Safiyyüddin el-Hillî'nin *el-Kâfiyetü'l-Bedî'îyye fî'l-Medâ'ihî'n-Nebeviyye* isimli eseri ve *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bedî'îyye fî 'Ulûmi'l-Belâğa ve Mehâsini'l-Bedî'* adlı serhi,
- İbn Câbir el-Endelüsî'nin *el-Hulletü's-Siyerâ fî Medhi Hayri'l-Verâ* isimli ve yakın arkadaşı Şehâbeddin Ebû Ca'fer Ahmed b. Yûsuf er-Ruaynî el-Endelüsî'nin (ö. 779/1377) *Tırâzu'l-Hulle fî Şifâ'i'l-Ğulle* isimli serhi,
- 'İzzuddîn el-Mevsîlî'nin (ö. 789/1387) *Bedî'îyyetü'l-Mevsîlî* isimli eseri ve *et-Teveşşul bi'l-Bedî' ilâ Teveşşul bi's-Şefî'* adlı serhi,
- Zeynüddin Şa'bân b. Muhammed b. Dâvûd el-Âsârî'nin (ö. 828/1424) *el-Bedî'îyyetü'l-Kübrâ* adıyla da bilinen *el-'İkdü'l-Bedî' fî Medhi's-Şefî'* isimli eseri,
- İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin (ö. 837/1433) *el-Cevâhirü'l-Lâmi'a fî Tecnîsi'l-Ferâ'idî'l-Câmi'a li'l-Me'âni'r-Râ'i'a* adlı eseri,
- İbn Hicce el-Hamevî'nin (ö. 837/1433) *Bedî'îyyetü İbn Hicce el-Hamevî* adlı eseri ve *Hizânetü'l-Edeb ve Ğâyetü'l-Ereb* isimli serhi,
- Celâleddin es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *Nazmu'l-Bedî' fî Medhi Hayri Şefî'* adlı eseri,
- Âişe el-Bâûniyye'nin (ö. 922/1516) *el-Fethu'l-Mübîn fî Medhi'l-Emîn* adlı eseri,
- Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1730) *Nesemâtü'l-Eshâr fî Medhi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr* adlı eseri ve *Nefehâtü'l-Ezhâr 'alâ Nesemâti'l-Eshâr* isimli serhi şeklinde sıralanabilir (Zeyd, 1983, s. 170-178; Kılıç, 1992, c. V, s. 323-324).

1.Safiyyüddin el-Hillî

Künyesi Ebû'l-Mehâsin (Ebû'l-Fazl, Ebû'l-Berekât) olan Abdülazîz b. Serâyâ b. Alî b. Ebî'l-Kâsım es-Sinbisî et-Tâî olan Safiyyüddin el-Hillî,

Rebûlâhir ayının beşinde 677 (1278) yılında Kûfe ve Bağdat arasında bulunan Hille şehrinde, zengin ve soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve burada yetişmiştir (ez-Zirikli, 2002, c. IV, s. 17-18).

Henüz yedi yaşındayken şiirle uğraşmaya başlayan el-Hillî'nin şair olarak ismini duyurduğu şiirlerini, kabile savaşları gölgesinde nazmettiği söylenebilir. el-Hillî, Mehâsinoğulları ile Ebû'l-Fazloğulları arasında cereyan eden Hille'ye hâkim olma mücadelesinde kaybettiği dayısı Safiyyüddin b. Mehâsin için mersiyeler, karşı tarafı yeren hicivler ve intikama teşvik edici birçok şiir nazmetmiştir. Safiyyüddin el-Hillî, ticaretle uğraştığı için Şam, Mısır, Mardin ve diğer beldelere çokça seyahat etmiştir. Hille'de devam eden çekişmeler ve huzursuzluklardan dolayı oradan ayrılmış ve daha önceden ticaret vesilesiyle gitmiş olduğu Mardin'e yerleşmiştir. Bölgede hüküm süren Artuklu meliki II. Necmeddin Gazi ile irtibat kurmuş ve *Dîvânü'r-resâ'il kâtibi* olarak Artuklular'ın hizmetine girmiştir. Bu dönemde el-Hillî'nin Artuklu melikleri için nazmetmiş olduğu yirmi dokuz kasideden oluşan ve *Artûkiyyât, el-Mahbûkât* ya da *el-Kasâ'idu'l-Artukiyye* olarak bilinen eseri, kendisi tarafından "*Dureru'n-Nuhûr fî Medâ'ihî'l-Melik Mansûr*" olarak isimlendirilmiştir (Akçay, 2021, s. 56-66). Sultanlar için nazmetmiş olduğu methiyeler sayesinde sarayda önemli bir yer edinmiş ve büyük ihsanlara nail olmuştur (Zeyd, 1983, s. 71-72; Kılıçlı, 1998, c. XVIII, s. 41-44). Dolayısıyla el-Hillî'nin kendisini ispatladığı ikinci şiir türünün ise methiyeleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Fakat el-Hillî, namını öncüsü olarak kabul edilen Hz. Peygamber için nazmetmiş olduğu bediîyesine borçludur. Kur'ân-ı Kerîm'i, meşhur şairlerin şiirlerini ezberlemiş olması ve Eyyûbiler dönemi önemli şairlerden biri olan el-Kâdî el-Fâzıl'ın (ö. 596/1200) *es-San'atu'l-Lafziyye* (Metinde esas önemin içerikten ziyade şekle verildiği ekoldür. Bu tarzın en önemli özelliği ise beyân ve bedî' ilminin kullanılmasında oldukça fazla mübalağa yapılmasıdır.) üslubunu benimsemiş olması, Hillî'ye şiirlerinde şekil ve muhteva bakımından zenginlik ve çeşitlilik imkânı sunmuştur. "*Asrının şairi*" olarak da bilinen, halk şiirinde bazı yenilikler yapan ve "*muzammen*" denilen yeni bir muvaşşah türünü de icat eden el-Hillî, İbn Nübâte el-Mısırî'den (ö. 768/1366) sonra döneminin en büyük şairi sayılmıştır (Kılıçlı, 1998, c. XVIII, s. 41-44). el-Hillî, şiirlerinde ğarîb kelimelerden uzak durmuş, lafızlarını sade, ince ve keskin olanlardan seçmiştir. Ayrıca bazı kaynaklarda onun şiirlerinin mana bakımında tatlı, makâsıd bakımından ise fırlatılmış bir ok ve kınından çıkmış bir kılıç misali olduğu zikredilmiştir (el-İskenderî vd, 1936, 239; el-Kütübî, 1973, c. II, s. 335).

1.1. el-Kâfiyetü'l-Bedî'yye fî'l-Medâ'ihî'n-Nebeviyye

el-Kâfiyetü'l-bedî'yye fî'l-Medâ'ihî'n-Nebeviyye isimli bu eser, el-Hillî'nin, Hz. Peygamber'i çeşitli bedî' sanatları ile övmek üzere kaleme aldığı 145 beyitlik kasidesidir. Kasidesinde birbirinden farklı 140 ama farklı cinâs çeşitleri de ayrı ayrı olarak sayılırsa toplamda 151 edebî sanat kullanan el-Hillî, bu eseri yazma sebebini şöyle dile getirmiştir: "Bütün âlimlerin kitaplarından hangisini buldu isem topladım ve eski şairlerden de keşfettiğim şeyleri bunlara ekledim. Her ne kadar mümkün olmasa da bedî'sanatların tamamını kapsayan bir eser telif etmek istedim. Ancak bir hatalığa yakalandım, hastalığın süresi uzadı ve şiddeti arttı. O zamanlarda rüyamda Hz. Peygamber'den kendisini methetmemi istediği ve onun sayesinde hastalıktan kurtulacağımı vaat eden bir risale gördüm. Bu yüzden kitap yazmaktansa içerisinde çeşitli bedî' sanatları bulunduran kaside nazmetmeyi tercih ettim" (el-Hillî, 1992, s. 54).

el-Hillî, *el-Kâfiyetü'l-Bedî'yye fî'l-Medâ'ihî'n-Nebeviyye* ismini verdiği bu meşhur bedî'iyyesine *en-Netâ'icü'l-Îlâhiyye fî Şerhi'l-Kâfiyeti'l-Bedî'yye* olarak da anılan *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bedî'yye fî 'Ulûmi'l-Belâğa ve Mehâsini'l-Bedî'* isimli bir şerh yazmıştır. Bu şerhinde her beyitte kullandığı bedî' sanatların daha kolay anlaşılabilmesi için ayetlerden, hadislerden ve klasik şiirlerden örnekler vermiştir. Şerhinin son kısımlarında ise muhtemelen bedî'iyyesini nazmetmeye karar vermeden önce toplamış olduğu belâgat ve bedî' ilimlerine dair yazılmış olan yetmiş eseri müellifleriyle birlikte zikretmiştir (Zeyd, 1983, s. 73; Kılıçlı, 1998, c. XVIII, s. 41-44).

Kasidesine klasik bir üslupla başlayan, Hz. Peygamber'e ve onun diyarına olan özlemini dile getiren el-Hillî, daha sonra Hz. Peygamber'e mucizelerini de zikrederek övgüler dizmiş, ashâbı ve gazvelerde gösterilen başarıyı dile getirmiş, tekrar Hz. Peygamber'in ahlakını övmüş, ecdadının ve Ehl-i Beyt'in öneminden bahsetmiştir. Son kısımlarda ise bu kasidesini yazma sebebini zikrederek şefaât dilemiştir. Türkçeye de çevrilen (Suzan-Yavuz, 2018, s. 26-44) el-Hillî'nin bu meşhur bedî'iyyesinin bazı bölümleri şöyledir:

إِنْ جِئْتَ سَلَامًا فَسَلِّ عَنْ جِوَرَةِ الْعَلَمِ وَاقْرَأِ السَّلَامَ عَلَى عَرَبٍ بِذِي سَلَمٍ

Eğer Sel'a'ya varırsan, Cîretü'l-'Alem'dekileri sor ve Zû Selem'deki Araplara selam söyle.

el-Hillî, bedî'iyyesine kulağa hoş gelen, dile ağır gelmeyen, kapalılıktan uzak ve ortama uygun sözlerle güzel bir başlangıç yapmak anlamına gelen *Berâ'at-i Matla'/Hüsn-i İbtidâ'* sanatını kullanarak başlamıştır. Bu sanatta dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise konuya giriş mahiyetinde olan bu kısımda hangi konudan bahsedileceğinin açıkça zikredilmeyip işaret yoluyla hissettirilmesidir (Bulut, 2015, s.130). el-Hillî de geleneksel kaside formatında olan giriş bölümünde Medine ve Hz. Peygamber'in kabrine yakın olan yerlerin

ismini uygun bir şekilde zikrederek sanatın şartlarını yerine getirmiştir (el-Hillî, 1992, s. 57).

فَقَدْ ضَمِنْتُ وجودَ الدَّمْعِ مِنْ عَدَمِ هُمٍ وَلَمْ أُسْتَطِعْ مَعَ ذَاكَ مَنَعَ دَمِي

Onlar için gözyaşının olmadığına emindim fakat gözyaşı ile birlikte kanlısına bile mâni olamadım.

Burada kullanılan sanat *Cinâs-ı Telfik/Müeffak*'tır. Bu türün şartı, cinâsı oluşturacak her iki tarafın da ikiyeşer lafızdan oluşmasıdır. el-Hillî, bu sanatı her iki şatırın da son tef'ilesinde uygulamıştır (el-Hillî, 1992, s. 62).

أَبَيْتِ والدَّمْعِ هَامِ هَامِلٌ سَرِبَ والجِسْمِ فِي إِضْمٍ لَحْمٍ عَلَى وَضَمٍ

Beden İdam'da kasap tezgâhında bir et gibi, Gözyaşı ise akar, dolup taşar, sızar bir haldeyken geceliyorum.

el-Hillî, bu beyitin birinci şatırında, cinâsa girecek kelimelerden her hangi birinin son harflerinden en az birinin fazla olması anlamına gelen *Cinâs-ı Müzeyyel/Müreffel*, ikinci şatırında ise cinâsı meydana getirecek olan lafızlarda bulunan harflerden en az birisinin türünün ve mahrecinin farklı olması anlamında kullanılan *Cinâs-ı Lâhik* türü olmak üzere iki cinâs çeşidini kullanmıştır (el-Hillî, 1992, s. 63).

مَنْ شَأْنَهُ حَلُّ أَعْبَاءِ الْهَوَى كَمَدًا إِذَا هَمَى شَأْنَهُ بِالْدَمْعِ لَمْ يَلَمْ

İşi hasret sıkıntılarını keder olarak yüklenmek olan kişi, gözyaşları akıtsa da kınanmaz.

el-Hillî, bu beytinde de iki cinâs çeşidini kullanmıştır. Bunlardan birincisi *Şa'ne* kelimelerinde görüldüğü üzere bütün yönleriyle birbirine benzeyen *Cinâs-ı Hakikî* veya *Cinâs-ı Kâmil* olarak da anılan *Cinâs-ı Tâ'm*'dir. Diğerinde kullanılan cinâs çeşidi ise *lâm* ve *lîm* kelimelerinde olduğu gibi cinâsı oluşturacak lafızlardan birisinin son harfinin fazla olması anlamına gelen *Cinâs-ı Mutarref* 'dir (el-Hillî, 1992, s. 64).

قَدْ طَالَ لَيْلِي وَأَجْفَانِي بِهِ قَصُرْتُ عَنْ الرِّقَادِ فَلَمْ أَصْبِحْ وَلَمْ أَنْمِ

Gecem uzadı ve göz kapaklarım ise uykuya ulaşamadı, ne uyanıktım ne de uyudum.

Bu beyitte kullanılan sanat ise anlam yönünden aralarında zıtlık bulunan iki kelimenin bir arada uyum içerisinde kullanılması anlamına gelen *Tıbâk*'tır. İsmin isme, fiilin fiile veya harfin harfe olan zıtlıkları gibi birçok çeşidi bulunan bu türün beyitte kullanılan örneği, fiiller arasında olan zıtlıktır (el-Hillî, 1992, s. 72).

لِلَّهِ لَدَّةٌ عَيْشٍ بِالْحَبِيبِ مَضَتْ فَلَمْ تَدَمْ لِي وَغَيْرُ اللَّهِ لَمْ يَدَمْ

Sevgili ile geçen günler ne de güzeldir! Ama onlar benim için devam etmedi, çünkü Allah dışındaki hiçbir şey devam etmez.

Burada kullanılan sanat, biten bir cümleden sonra tekit amaçlı bir cümlelenin daha zikredilmesi anlamına gelen *Tezyîl* sanatıdır (el-Hillî, 1992, s. 77).

فَمِمِّي تَحَدَّثَ عَنْ سَرِّيَ فَمَا ظَهَرَ سَرَائِرُ الْقَلْبِ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ فَمِي

Ağzım sırrımı söyledi, kalbin sırları ise ağzımın konuşması (gevezeliği) dışında açığa çıkmaz.

el-Hillî, burada “sonu başa döndürmek” şeklinde bilinen ve şiirde beytin sonunda yer alan kelimeyi veya kelimeleri önceden tekrarlamak anlamında kullanılan *Reddû'l-'Acüz 'alâ's-Sadr* sanatını kullanmıştır (el-Hillî, 1992, s. 82).

قَالُوا سَلَوْتُ لِبَعْدِ الْعَهْدِ قُلْتُ لَهُمْ سَلَوْتُ عَنْ صِحَّتِي وَالْبَرِّ مِنْ سَقَمِي

Dediler ki: Ahdin uzamasından dolayı unuttun (onu) dedim ki: Asıl ben sağlığımı ve hastalığımın kurtulmayı unuttum.

Bu beyitte ise başkasının sözüne karşılık cevap mahiyetinde bir söz söylemek anlamında olan ve karşıdaki kişinin iddiasının aslında yanlış olduğunu bildirmek anlamında kullanılan *el-Kavlu bi'l-Muceb* sanatı kullanılmıştır (el-Hillî, 1992, s. 96).

مُحَمَّدُ الْمُصْطَفَى الْهَادِي النَّبِيُّ أَجَّ ثُ الْمُرْسَلِينَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ ذِي الْكَرَمِ

(O), Muhammed el-Mustafâ, el-Hâdî, nebi, elçilerin en yücesi ve kerem sahibi Abdullah'ın oğludur.

el-Hillî, kasidesinin bu beytinde bir kimsenin ismini ve ecdâdını büyükten küçüğe veya küçükten büyüğe araya başka isim sokmadan sırasıyla zikretmek anlamında kullanılan *İttirâd* sanatını kullanmıştır (el-Hillî, 1992, s. 132).

خَيْرَ النَّبِيِّينَ وَالرُّهَّانَ مَتَّضِحَ فِي الْحَجَرِ عَقْلًا وَنَقْلًا وَاضِحَ الْقَمِ

Nebilerin en hayırlısıdır, bunun delili de Hicr'de aklen ve naklen ayan beyandır, aşikârdır.

Burada ise yakın ve uzak anlamı bulunan bir lafzın akla ilk gelen yakın anlamının değil uzak anlamının kastedildiği sanat olan *Tevriye* kullanılmıştır. Hicr kelimesi ile Hicr şehri değil Hicr suresinde Hz. Peygamber'e verilen müjdeler kastedilmiştir (el-Hillî, 1992, s. 135).

أُمِّي خَطَّ أَبَانَ اللَّهُ مُعْجَزَهُ بِطَاعَةِ الْمَاضِيَيْنِ السِّيفِ وَالْقَلَمِ

Yüce Allah'ın iki keskin şey olan kılıç ve kaleme itaat etmesiyle mucizesini açık ettiği ümmidir.

Bu beyitte de cümleyi tesniye bir lafızla bitirdikten sonra onu birbirlerine atfedilmiş iki ifadeyle açıklamak anlamına gelen *Tevşî'* sanatı kullanılmıştır (el-Hillî, 1992, s. 139).

أَبْدَى الْعَجَائِبَ فَالْأَعْمَى بِنَفْثَتِهِ غَدَاً بَصِيراً وَفِي الْحَرْبِ الْبَصِيرَ عَمِي

O, mucizeler göstermiştir, kör onun tükürüğüyle gören olmuş, savaşta ise gören kör olmuştur.

el-Hillî bu beyitte bir cümle ya da mısradaki kelime gruplarının ters çevrilerek yer değiştirilmesi neticesinde yeni bir ifadenin oluşması anlamına gelen *Tard* veya *Tebdil* olarak da anılan *Aks* sanatını kullanmıştır (el-Hillî, 1992, s. 145).

لَهُ السَّلَامُ مِنْ اللَّهِ السَّلَامُ وَفِي دَارِ السَّلَامِ تَرَاهُ شَانِعَ الْأُمَمِ

es-Selam olan Allah'tan ona selam vardır, O'nu Dâru's-Selâm'da ümmetlerin şefaatçisi olarak görürsün.

Burada kullanılan edebî sanat, bazı kaynaklarda *Mücânese* veya *Taattuf* diye de isimlendirilen *Terdîd* sanatıdır. Bu sanatta amaç aynı lafzı manasında bir değişiklik olmaksızın farklı konumlarda kullanabilmektir (el-Hillî, 1992, s. 148).

كَأَنَّ مَرَّاهُ بَدَرَ غَيْرُ مُسْتَتِرٍ وَطِيبَ رِيَاهُ مِسْكٌ غَيْرُ مُكْتَمٍ

Onun görüntüsü, örtülemeyen dolunay, güzel kokusu ise gizlenemeyen misk gibidir.

Bu beyitte ise kendisi olmasa bile anlamın bozulmadığı fakat yanlış anlaşılma mahal vermemek veya güzel bir şeye teşvik etmek amacı ile kullanılan bazı kaynaklarda *İşbâ'* diye de tanımlanan *İğâl* sanatı kullanılmıştır (el-Hillî, 1992, s. 156-157).

آرَاؤُهُ وَعَطَايَاهُ وَنَقْمَتُهُ وَعَفْوُهُ رَحْمَةٌ لِلنَّاسِ كُلِّهِمْ

Onun düşünceleri, hediyeleri, gazabı ve affı, bütün insanlar için bir rahmettir.

Burada kullanılan sanat, birden fazla şeyi tek hüküm altında toplamak anlamına gelen *Cem* sanatıdır. Hz. Peygamber'in çeşitli halleri, insanlar için rahmet olma hükmünde toplanmıştır (el-Hillî, 1992, s. 166).

فَجُودٌ كَفِيهِ لَمْ تُقْلَعِ سَحَابُهُ عَنِ الْعِبَادِ وَجُودُ السَّحْبِ لَمْ يُقَمِّ

Bulutların cömertliği devam etmediği halde, Onun avuçlarıyla yaptığı cömertliğin bulutları kulları terk etmedi.

el-Hillî, bu beyitte aynı türden olan iki durumun aslında aynı olmadığını ve aralarında fark olduğunu anlatmak için kullanılan ve *Tefrîk* diye isimlendirilen sanatı kullanmıştır. Yani iki bulutun cömertliği zikredilmiş fakat birisi devam ettiği halde birisinin kesildiği dile getirilmiştir (el-Hillî, 1992, s. 167).

سَنَاهُ كَالنَّارِ يَجْلُو كُلَّ مُظْلَمَةٍ وَالْبَاسُ كَالنَّارِ يُفْنِي كُلَّ مُجْتَرِمٍ

Onun ışığı, ateş gibidir her karanlığı aydınlatır, cesareti de ateş gibidir her mücrimi yok eder.

Burada ise iki şey arasında cem yapıldıktan sonra ayırım yapmak anlamında kullanılan *Cem* me'a't-*Tefrîk* sanatı kullanılmıştır. Yani Hz. Peygamber'in ışığı ve cesareti ateşe benzetildikten sonra bu ateşlerin farkı dile getirilmiştir (el-Hillî, 1992, s. 170).

سَهْلٌ خَلَاتُفُهُ صَعْبٌ عَرَائِكُهُ جَمُّ عَجَائِبِهِ فِي الْحَكَمِ وَالْحَكَمِ

O ahlaki güzel, mizacı zor, hüküm ve hikmet hususunda mucizeleri bol olandır.

Bu beyitte kullanılan sanat ise lafızların çoğunun veya hepsinin vezin yönünden uyması anlamına gelen *Mümâsele* sanatıdır. Beyitte görüldüğü üzere عَجَائِبُهُ ve عَرَائِكُهُ, خَلَاتُفُهُ ve جَمُّ kelimeleri kendi aralarında ifadeleri de kendi aralarında vezin yönünden uyumludurlar (el-Hillî, 1992, s. 195).

فَالْحَقُّ فِي أَفْقٍ وَالشِّرْكُ فِي نَفَقٍ وَالْكَفْرُ فِي فَرْقٍ وَالْدِّينُ فِي حَرَمٍ

Hak ufukta, şirk yer altındadır, küfür korku içinde, din ise Mekke'dedir.

el-Hillî, bu beyitte *Tesmî* de denilen *Müsemmat* sanatını kullanmıştır. Bu sanatın gereği ise ilk üç kısmın kafiyesinin aynı, dördüncü kısmın kafiyesinin kasidenin kafiyesi ile uyumlu olacak şekilde bir veya iki beytin dört kısma bölünmesidir (el-Hillî, 1992, s. 196).

شَوْسٌ تَرَى مِنْهُمْ فِي كُلِّ مُعْتَرَكٍ أَسَدُ الْعَرِينِ إِذَا حَرُّ الْوُطَيْسِ حَمِي

Onlar (sahâbeler), cesurdurlar, çarpışma kızıştığında onları her savaşta inlerindeki aslanlar gibi görürsün.

Burada kullanılan sanat da insanın başka bir varlığa hitap ederek kendisini kastetmesi anlamına gelen *Tecrîd* sanatıdır. Fakat el-Hillî burada kendisini değil aslanların cesaretini zikrederek sahabeleri kastetmiştir (el-Hillî, 1992, s. 207).

قَادُوا الشَّوَابِ كَالْأَجْمَالِ حَامِلَةً أَمْثَالَهَا ثَبَتَةً فِي كُلِّ مَصْطَلَمٍ

Onlar, bütün çarpışmalarda sabit olan dağlar gibi sert ve kuru olanları binek olarak kullandılar.

Bu beyitte kullanılan edebi sanat ise sözün sonrası olmağı zaman bir şüphe veya kapalılığa mahal vermemek için açıklama yapmak anlamındaki *İzâh* sanatıdır (el-Hillî, 1992, s. 214).

خَاضُوا عِبَابَ الْوَعْيِ وَالْخَيْلِ سَابِجَةً فِي بَحْرِ حَرْبٍ بِمَوْجِ الْمَوْتِ مُلْتَطَمٍ

Atlar, ölüm dalgaları ile dalgalanan bir savaş denizinde yüzerken onlar savaş sellerine dalıyorlar.

el-Hillî burada *İ'tilâf* sanatını kullanmıştır. Bu sanattaki amaç sözün etkisini artırmak için birbiri ile uyumlu olan kelimeleri bir arada kullanmaktır. Farklı çeşitleri bulunan *İ'tilâf* sanatının burada ele alınan türü ise *İ'tilâfu'l-Lafz me'a'l-Lafz* diye anılan lafzın lafza olan uyumdur (el-Hillî, 1992, s. 226-227).

تَلَاعَبُوا تَحْتَ ظِلِّ السَّمَرِ مِنْ مَرَجٍ كَمَا تَلَاعَبَتِ الْأَشْيَالُ فِي الْأَجْمِ

Onlar mutluluktan çalılıklar arasında oynayan aslan yavruları gibi, mızrakların gölgesinde oynuyorlar.

Bu beyitte ise iki şeyin diğer iki şeye bir yönden benzemesi anlamına gelen *Teşbîhu Şey'eyni bi Şe'yeyni* sanatı kullanılmış ve mızraklar gölgesinde savaşan sahabeler, çalılıklar arasındaki aslan yavrularına oyun oynama yönünden benzetilmiştir (el-Hillî, 1992, s. 231-232).

وَمَنْ أَتَى سَاجِدًا لِلَّهِ سَاعَتَهُ وَلَمْ يَكُنْ سَاجِدًا فِي الْعَمْرِ لِلصَّنَمِ

O, doğduğu saatte Allah'a secde ederek gelendir ve ömründe hiç puta secde eden olmamıştır.

Burada kullanılan sanat, üstü kapalı bir şekilde dokundurma veya iğneleme anlamına gelen *Ta'rîz*'dir. el-Hillî, beyitin ikinci kısmında “ömründe puta hiç secde etmemiştir” diyerek müşrikleri iğnelemiştir (el-Hillî, 1992, s. 250-251).

هُوَ النَّبِيُّ الَّذِي آيَاتُهُ ظَهَرَتْ مِنْ قَبْلِ مَظْهَرِهِ لِلنَّاسِ فِي الْقَدَمِ

O, öyle bir peygamberdir ki insanlarca görülmeden çok önce mucizeleri ortaya çıkmıştır.

el-Hillî, bu beytinde ise okuyucuya yorum hakkı tanımayan, her şeyin yerli yerinde olduğu *Tezhîb ve Te'dîb* sanatını kullanmıştır. Yani bu sanatın kullanıldığı yerde okuyucu, şu lafız yerine bir diğeri olsaydı veya şu lafız önce veya sonra olsaydı gibi bir fikir sunamaz (el-Hillî, 1992, s. 259).

يَا خَاتَمَ الرُّسُلِ يَا مَنْ عِلْمُهُ عِلْمٌ وَالْعَدْلُ وَالْفَضْلُ وَالْإِيْفَاءُ لِلذِّمِّ

Ey son Peygamber! Ey ilmi, adaleti, üstünlükleri ve sorumlulukları yerine getirmesi bayrak gibi olan!

Burada kullanılan sanat, *Siyâkatu'l-A'dâd* diye de anılan söze ahenk katmak için birkaç lafız bir münasebetle birbirlerine bağlamak anlamına gelen *Ta'dîd* sanatıdır. Bu beytin ikinci şatırında zikredilen ifadeler de عِلْمٌ kelimesiyle birbirlerine bağlanmıştır (el-Hillî, 1992, s. 306).

وَعَدْتَنِي فِي مَنَامِي مَا وَثَّقْتُ بِهِ مَعَ التَّقَاضِي بِمَدْحٍ فَيْكَ مُنْتَظِمٍ

Senin için nazmedilecek bir methiye karşılığında, uykumda bana güvendiğim bir söz verdin.

Bu beyitte kullanılan sanat ise kişinin içerisinde bulunduğu hali kapalıktan uzak, belîğ bir şekilde kolay lafızlarla dile getirmesi anlamına gelen *Hüsnü'l-Beyân*'dır (el-Hillî, 1992, s. 309).

فَقُلْتُ هَذَا قُبُولٌ جَاءَنِي سَلَفًا مَا نَالَهُ أَحَدٌ قَبْلِي مِنَ الْأَمِّ

Ben de bu, benden önceki ümmetlerden hiç kimsenin nail olmadığı öncü olarak gelen bir kabuldür dedim.

el-Hillî bu beytinde ise *Teshîl* veya *Tazrîf* diye de anılan, ifadede ince, kolay ve doğal lafızları düzgün bir şekilde ele almak anlamına gelen *Sühulet* sanatını kullanmıştır. Örnekte görüldüğü üzere beyit son derece sade ve anlaşılması kolaydır (el-Hillî, 1992, s. 311).

وَقَدْ مَدَحْتُ بِمَا تَمَّ الْبَدِيعُ بِهِ مَعَ حَسَنِ مَفْتَحٍ مِنْهُ وَمُحْتَمِّ

Kendisiyle bedî'i sanatların tamamlandığı, başından sonuna güzelliklerle (dolu) bir methiye yazdım.

Burada kullanılan sanat ise sözü uzatmadan veya kısaltmadan insanların alışık olduğu lafız ve ifadelerle meramı bildirmek anlamına gelen *Musâvât* sanatıdır. Herhangi bir lafzın kaldırılması veya daha fazla açıklanmasıyla anlamın bozulduğu ya da başka bir ifade ile lafız ve mananın birebir uyduğu sanat anlamına da gelmektedir (el-Hillî, 1992, s. 322-323).

هَذِي عَصَايَ الَّتِي فِيهَا مَارَبٌ لِي وَقَدْ أَهَشْتُ بِهَا طَوْرًا عَلَى غَنَمِي

Bu (kaside), içerisinde isteklerimi bulunduran asamdır, ara sıra da onunla koyunlarıma yaprak dökerim.

Bu beyitte kullanılan sanat ise şiirde veya nesirde herhangi bir ayet-i kerîme veya hadis-i şerîfin tamamının veya bir kısmının alıntı yapılması anlamına gelen *İktibâs* sanatıdır. Alıntı yapılan ayet ise Tâhâ suresinin Dedi ki: “O benim asâmdır. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelirim, ona başkaca ihtiyaçlarım da var.” (قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا) (مَارَبٌ أُخْرَى anlamındaki 18. ayetidir (el-Hillî, 1992, s. 326).

فَإِنْ سَعِدْتُ فَمَدَحِي فِيكَ مُوجِبُهُ وَإِنْ شَقِيتُ فَدَنِبِي مُوجِبُ النَّقَمِ

Eğer mutlu olursam, sana olan methiyem onun sebebidir, eğer mutsuz olursam da günahım bu felaketin sebebidir.

el-Hillî, bu meşhur bedî'iyyesini *Hüsn-i Hitâm/Hâtime/Makta'* veya *Berâ'at-i Makta'* gibi isimlerle de anılan *Berâ'at-i Hitâm* sanatıyla bitirmiştir. Bu sanattan amaç, Muktezâ-yı hale uygun bir şekilde sözün sonunun geldiğini güzel bir şekilde hissettirmektir (el-Hillî, 1992, s. 333-334).

2.İbn Câbir el-Endelüsî

201

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî b. Câbir el-Hevvârî el-Endelüsî, h. 698'de (1299) el-Meriyîye'de doğmuştur. el-Meriyîye'de dönemin önemli hocaları olan Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ebû'l-Ya'îş'ten Kur'ân-ı Kerîm ve nahiv, Ebû Abdullah Muhammed ez-Zevâvî'den hadis, Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd er-Rundî'den Mâlikî fıkına dair dersler okumuştur. Hicri 738 (1338) yılına gelindiğinde hac farızasını yerine getirmek için Endülüs'ten ayrılmıştır (es-Süyûtî, t.y., c. I, s. 34).

Kaynaklarda İbn Câbir'in hayatı hakkında verilen bilgiler oldukça az ve hac yolculuğunda tanışıp ömrünün sonuna kadar dostluk kurduğu şair ve edip er-Ru'aynî (ö. 779/1378) ile yapmış olduğu yolculuklar ve konaklamalar ile sınırlıdır. Bu ikili, tanışma sonrasındaki bütün vakitlerini beraber geçirmişlerdir. Hatta bu birliktelik, İbn Câbir ve er-Ru'aynî'nin, “el-A'mâ ve el-Basîr” şeklinde anılmalarına sebep olmuştur. İbn Câbir, daha çok şiir er-Ru'aynî ise nesir alanında öne çıkan isimler olmuşlardır (es-Süyûtî, t.y., c. I, s. 34; ez-Ziriklî, 2002, c. V, 328).

Hac yolculuğuna müteakip yaklaşık on bir yıl boyunca Mısır, Hicaz, Dımaşk, Ba'lebek, İskenderiye gibi ülke ve şehirlerde karşılaştıkları âlimlerden birlikte istifade etmişlerdir. Mısır'da bir süre kalarak Ebû Hayyân el-Endelüsî'den dil ve edebiyat, Dımaşk'ta Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, İbn

Kâmyâr ve Muhammed b. İbrâhim el-Cezerî'den hadis dersleri almışlar ve Ba'lebek'te Fâtîma bint Mûsâ b. Muhammed el-Yûnînî'den kıraate dair eş-Şâtibiyye adlı eseri okumuşlardır (Kılıç, 1999, c. XIX, s. 384-385; Durmuş, 2008, c. XXXV, s. 175-176).

İbn Câbir, hocası el-Mizzî'nin vefatından sonra 743/1342 yılında er-Ru'aynî ile birlikte Halep'e daha sonra ise ömrünün sonuna kadar ikâmet edeceği el-Bîre'ye (İlbîre) geçmiştir. Bu dönemde bölgede söz sahibi olan Artuklu sultanlarıyla ilişki kurmuş ve onlara methiyeler nazmederek büyük maddi kazançlar sağlamıştır. İbn Câbir, birçok didaktik şiir de nazmetmiş olmasına rağmen namını Hz. Peygamber için nazmetmiş olduğu *Nebevî Methiyeler*'ine borçludur. Şiirde mahir ve güçlü kabul edilen İbn Câbir, 780/1378 yılında el-Bîre'de vefat etmiştir (İbnü'l-Hatîb, 1973, c. II, s. 330; es-Süyûtî, t.y., c. I, s. 34; ez-Ziriklî, 2002, c. V, 328; Kılıç, 1999, c. XIX, s. 384-385).

2.1. el-Hulletü's-Siyerâ fî Medhi Hayri'l-Verâ

el-Hulletü's-Siyerâ fî Medhi Hayri'l-Verâ isimli eser, İbn Câbir'in Hz. Peygamber'in methi için nazmetmiş olduğu 177 beyitten oluşan edebî sanatlarla örülü kasidesidir. Bu eser *Bedî'iyetü'l-'Umyân* ve *el-Bedî'yye fî Medhi Hayri'l-Berîyye* adlarıyla da anılmaktadır. İbn Câbir, bu bedî'yyesinde birbirinden farklı 43 fakat cinâs çeşitleri de ayrı ayrı sayılırsa toplamda 50 farklı bedî sanat kullanmıştır. İbn Câbir, el-Hillî gibi mukaddimesinde veya bedî'yyesinin herhangi bir bölümünde bu kasideyi neden nazmettiğine dair bilgi vermemiştir. Fakat yaşadığı asrın ta'limî/didaktik şiirlerin revaçta olduğu bir döneme rast gelmesi, bu durum hakkında kısmen de olsa bilgi vermektedir. Bu bilgiden hareketle, İbn Câbir'in bu meşhur bedî'yyesini nazmetme sebebi, o dönemde bir nevi gelenek haline gelen ve içerisinde çeşitli bedî sanatlarını bulunduran (ta'limî/didaktik) bir tarzla Hz. Peygamber methiyesi ile Allah'a yakınlaşmak olabilir. İbn Câbir'in bu kasidesine yapılan en önemli şerh ise yakın arkadaşı er-Ruaynî tarafından yapılan *Tirâzu'l-Hulle fî Şifâ'i'l-Ğulle* isimli eserdir (İbn Câbir, 1985, s. 9-10).

İbn Câbir, bu bedî'yyesine geleneksel kaside üslubu ile başlayıp Hz. Peygamber'e ve onun yurduna olan özlemini dile getirdikten sonra, Hz. Peygamber'in güzel ahlakını geniş bir şekilde ele almış ve mucizelerinden çokça bahsetmiştir. Daha sonra ise gazvelerde gösterilen başarıları ele alan İbn Câbir, Hz. Peygamber'in ecdadını, Ehl-i Beyt'ini ve sahabeyi övmüştür. İbn Câbir, bedî'yyesini iyileşme temennisini belirtip şefaath ve eğer sözlerinde bir kusur var ise özürle affedilmeyi dileyerek sonlandırmıştır. İbn Câbir'in bu meşhur bedî'yyesinin bazı bölümleri şöyledir:

بَطِيَّةٌ أَنْزَلَ وَيَمُّمُ سَيِّدُ الْأُمَمِ وَانْشُرْ لَهُ الْمَدْحَ وَانْتَرِ أَطْيَبَ الْكَلِمِ

Taybe’de konakla ve milletlerin efendisine yönel, onun methiyesini herkese duyur ve sözlerin en güzelini serpiştir.

İbn Câbir, bu meşhur bedi’iyyesine kulağa hoş gelen, sade lafızlarla, kapalılıktan uzak ve ortama uygun sözlerle güzel bir başlangıç yapmak anlamına gelen *Berâ’at-i Matla’/Hüsni-i İbtidâ’* sanatını kullanarak başlamıştır. Aynı beyitte انشر انشر kelimelerinde harflerin sayısı, türü, harekesi veya sırasından herhangi birisinin eksik olması anlamına gelen *Cinâs-ı Ğayr-i Tâmm* kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 28-29).

حان على كل جان حاب إن قصدوا حام شفى من شقا جهل ومن عدم

Eğer (kendisine) sığınarlarsa bütün diz çöken suçlulara karşı şefkatlidir, yokluk ve cehaletin sıkıntısını gideren bir koruyucudur.

Bu beyitte kullanılan sanat *Cinâs-ı Muzâri’* dir. Harflerin türlerinin farklı olup mahreçlerinin birbirine yakın olduğu cinâs türüdür (İbn Câbir, 1985, s. 32).

أجار من كل من قد جار حين أتى حتى أتاح لنا عزاً فلم نضم

Geldiği vakit bütün zulmedenlerden kurtardı bizi hatta hiç ulaşamadığımız bir izzet sağladı bize.

Burada ise cinâsın iki farklı çeşidi kullanılmıştır. Birincisi *جار* ve *أجار* ifadelerinde görüldüğü üzere cinâsı oluşturacak kelimelerden her hangi birisinin ilk harfinin fazla olması anlamına gelen *Cinâs-ı Merdûf*; diğeri ise *أتى* ve *أتاح* ifadelerinde olduğu gibi harf fazlalığının kelimelerden herhangi birinin sonunda olması anlamına gelen *Cinâs-ı Mutarref*’dir (İbn Câbir, 1985, s. 35-36).

لا ينقضي ألمي حتى أرى بلداً فيه الذي ريقه يشفي من الألم

Tükürüğü acıyı iyileştirenin içerisinde olduğu beldeyi görene kadar acım dinmez.

İbn Câbir, burada “sonu başa döndürmek” şeklinde bilinen ve şiirde beytin sonunda yer alan kelimeyi veya kelimeleri önceden tekrarlamak anlamında kullanılan *Reddû’l-‘Acûz ‘alâ’s-Sadr* sanatını kullanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in tükürüğünün şifalı olması ile alakalı hadîs-i şeriften iktibâs yapıldığı söylenebilir (İbn Câbir, 1985, s. 51-52).

قد أقسم الله في الذكر الحكيم به فقال والنجم هذا أوفر القسم

Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de ona yemin etti ve dedi ki: Yıldız’a yemin olsun (والنجم), bu da yeminin en bereketlisidir.

Bu beyitte ise iktibâs yapılmaksızın nesri nazma çevirmek anlamına gelen ‘Akd sanatı kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 70-71). Beyitte görüldüğü üzere *‘Akd* ifadesiyle *‘Âl-i İmrân*, *وَالنَّجْمِ* ifadesiyle de Necm süresinde geçen ayetlerden ‘akd yapılmıştır.

قَالَتْ عِدَاهُ لَنَا ذَكَرٌ فَقُلْتُ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ ذَكَرٌ غَيْرُ مُنْصَرَمٍ

Düşmanları dedi ki: bizim bir anılmamız vardır, bu yüzden bende dedim ki: Davut’un diliyle olan anılmanız geçmiş değildir.

İbn Câbir, bu beyitte ise nazım veya nesirde meşhur bir olaya veya duruma gönderme yapmak anlamına gelen *Telmîh* sanatını kullanmıştır. *عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ* ifadesiyle Mâide süresi 78. ayetine *لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ* gönderme yapılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 76).

وَأَسْمَحَ بِنَفْسِكَ وَأَبْذُلَ فِي زِيَارَتِهِ كِرَائِمَ الْمَالِ مِنْ خَيْلٍ وَمِنْ نَعَمٍ

Kendin için gönülden ver, onun (Hz. Peygamber’in) ziyareti için nimetlerin atların ve malların en kıymetlilerinden bahşet.

Burada kullanılan sanat, şiirde başkasına ait şiirden bir mısra veya bir beyit almak anlamına gelen *Tazmîn* sanatıdır. İbn Câbir de bu beyitin ikinci şatırını Abbâsiler döneminin meşhur şairlerinden biri olan Şerîf er-Radî’den (ö. 406/1015) tazmîn etmiştir (İbn Câbir, 1985, s. 81).

وَأَسْهَرُ إِذَا نَامَ سَارٍ وَأَمْضٍ حَيْثُ وَنَى وَاسْمَحَ إِذَا شَحَّ نَفْسًا وَاسِرَ إِنْ يَقُمَ

(Ziyarete) yürüyen uyursa sen uyanık ol, yılgınlık gösterdiğinde sen ilerle, birisine cimrilik edilirse sen cömertlik yap, o dursa bile sen devam et.

Bu beyitte ise *Mutâbakat*, *Tezât* ve *Tekâfu* gibi isimlerle de anılan ve anlam bakımından aralarında zıtlık bulunan kelimeleri bir arada uyum içerisinde kullanmak anlamına gelen *Tibâk* sanatı kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 85).

وَالشَّمْسُ رَدَّتْ وَبَدَرَ الْأَفَقُ شُقٌّ لَهُ وَالنَّجْمُ أَيْنَعَ مِنْهُ كُلُّ مُنْحَطِّمٍ

O’nun için güneş geri gönderildi ve ufuktaki dolunay yarıldı, bitkiler ve bütün zerre onunla olgunluğa ulaştı.

İbn Câbir, bu beyitte aralarında zıtlık dışında anlam yönünden bir ilişki bulunan kelimeleri bir arada kullanmak anlamına gelen *Murâ’ât-ı Nazîr* sanatını kullanmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 92).

إِذَا تَبَسَّمَ فِي حَرْبٍ وَصَاحَ بِهِمْ يَكِي الْأَسْوَدَ وَيَرْمِي النَّسْنَ بِالْبَكْمِ

Savaşta tebessüm ettiğinde ve onlara seslendiğinde, aslanları ağlatır, belîğleri dilsiz eder.

Burada kullanılan sanat ise şart ve cevap cümlelerindeki manaların birbirine eşit olması anlamına gelen *Müzâvece/İzdivâc* sanatıdır. Görüldüğü üzere beytin ilk kısmında iki şart cümlesi sunulmuş, ikinci kısmında ise iki cevap verilmiştir (İbn Câbir, 1985, s. 99).

فَابْيَضُ بَعْدَ سَوَادٍ قَلْبٌ مُتَّصِرٌ وَاسْوَدَّ بَعْدَ بَيَاضٍ وَجْهُ مُنْهَزِمٌ

Galip gelenin kalbi karardıktan sonra beyazladı, mağlup olanın yüzü ise beyazladıktan sonra karardı.

Bu beyitte *Tard* veya *Tebdil* olarak da anılan, bir cümle ya da mısradaki kelime gruplarının ters çevrilerek yer değiştirilmesi neticesinde yeni bir ifadenin oluşması anlamına gelen *Aks* sanatını kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 101).

إِنَّ الْغَضَى لَسْتُ أَنْسَى أَهْلَهُ فَهَمَّ شَبُوهَ بَيْنَ ضُلُوعِي يَوْمَ بَيْنِهِم

Seksek ağacı...Onların arasındayken kaburgalarımın arasında onu tutuşturdukları için oranın ehlini unutacak değilim.

205

İbn Câbir, bu beytinde ise kelimenin iki zamirinden birisiyle bir anlamını, diğeriyle ikinci anlamının kastedilmesi anlamına gelen *İstihdâm* sanatını kullanmıştır. Örnekte görüldüğü gibi birinci zamir, seksek ağacının ehline, ikinci zamir seksek ağacını tutuşturanlara dalalet etmektedir (İbn Câbir, 1985, s. 110).

قَدْ أَحْرَزَ الْبَاسَ وَالْإِحْسَانَ فِي نَسَقِ الْعِلْمِ وَالْحِلْمِ قَبْلَ الدَّرَكِ لِلْحُلْمِ

Yiğitliğe ve ihsana düzenli bir şekilde, ilme ve hilme ise rüştüne ermeden nail olmuştur.

Burada kullanılan sanat, birden fazla şeyi tek hüküm altında toplamak anlamına gelen *Cem* sanatıdır. Hz. Peygamber'in ilim, hilm, yiğitlik ve ihsan gibi güzel vasıfları, peygamberlik vazifesinden önce kendisine bağışlanmıştır hükmünde toplanmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 115).

لَا يَسْتَوِي الْغَيْثُ مَعَ كَفِّهِ نَائِلٌ ذَا مَاءٍ وَنَائِلٌ ذَا مَالٍ فَلَا تَحْمِ

Avuçlarıyla (sunduğu) bereket aynı değildir, kimin elde ettiği sudur, kimin ki ise maldır, sen bilemezsin.

Bu beyitte ise aynı türden olan iki durumun aslında aynı olmadığını ve aralarında fark olduğunu anlatmak için kullanılan *Tefrik* sanatı kullanmıştır. Yani Hz. Peygamber'in elinden bir rahmet, bereket yağar ancak kimisi için sadece su kimisi için bir maldır (İbn Câbir, 1985, s. 116).

غَيْثَانِ: أَمَّا الَّذِي مِنْ فَيْضِ أَثْمَلِهِ فَدَائِمٌ وَالَّذِي لِلْمَرْزَنِ لَمْ يَدُم

İki bereket vardır, parmak uçlarından olan sürekli ancak bulutlardan olan devam etmedi.

İbn Câbir, bu beyitte *Taksîm* sanatını kullanmıştır. Bu sanatın özelliği zikredilen şeyin kısımlarına ayrılmasıdır. غَيْثَانِ lafzı zikredilmiş ve sonrasında ikiye bölünmüştür (İbn Câbir, 1985, s. 117).

وَالْمَالُ وَالْمَاءُ مِنْ كَفِّهِ قَدْ جَرِيَا هَذَا لِرَاجٍ وَذَا لِلْحَيْشِ حِينَ ظَمِي

Mal ve su avuçlarından akmıştı, biri ümit eden için diğeri ise susadığında ordu için.

Burada kullanılan sanat ise iki şey cem edildikten sonra farklı hükümlere bağlamak anlamına gelen *Cem' me'a't-Taksîm* sanatı kullanılmıştır. Beyitte görüldüğü üzere mal ve su Hz. Peygamber'in avuçlarında toplanmış ve sonrasında ikisinin de farklı kişiler için olduğu ifade edilmiştir (İbn Câbir, 1985, s. 120).

مِنْ وَجْهِ أَحْمَدَ لِي بَدْرٌ وَمِنْ يَدِهِ بَحْرٌ وَمِنْ فَمِهِ دُرٌّ لِمُنْتَظِمٍ

Ahmed'in yüzünden kaynaklı bir dolunay halim, elinden kaynaklı bir deniz halim, ağzından kaynaklı dizili incilerim vardır benim.

Bu beyitte kullanılan sanat, insanın başka bir varlığa hitap ederek kendisini kastetmesi anlamına gelen *Tecrîd* sanatıdır. İbn Câbir de bu sanatı oldukça iyi kullanmış ve sahip olduğu bazı güzelliklerin aslında Hz. Peygamber'den kaynaklandığını dile getirmiştir (İbn Câbir, 1985, s. 122).

يَمِّمْ نَبِيًّا تَبَارِي الرِّيحِ أَثْمَلُهُ وَالْمَرْزَنِ مِنْ كُلِّ هَامِي الْوَدَقِ مُرْتَكِمٍ

Parmak uçları rüzgârla ve kümeler halinde yağmur akıtan bulutlarla yarışan Nebi'ye yönel.

İbn Câbir, bu beyitte herhangi bir vasfı veya durumu zor bir dereceye veya aklen mümkün olmayacak dereceye çıkararak anlatmak anlamına gelen *Mübâlağa* sanatını kullanmıştır. Mübâlağa sanatının ise aklen ve adeten mümkün olan *Tebliğ* çeşidiyle Hz. Peygamber'in parmaklarının bereket açısından rüzgâr ve bulutlar ile yarıştığını ifade etmiştir (İbn Câbir, 1985, s. 125).

وَالْمَاءُ لَوْ لَمْ يَفْضْ مِنْ بَيْنِ أَغْلِهِ مَا كَانَ رِيُّ الظُّمَاءِ فِي وَرْدِهِ الشَّيْبِ

Eğer su onun parmak uçlarından akmasaydı, susuzluğun giderilmesi soğuk kaynağından olmazdı.

Burada kullanılan sanat ise ifadeye güzellik katmak amacıyla bir durumu gerçek sebebi dışında bir sebeple açıklamak anlamına gelen *Hüsn-i Ta'îl*'dir. İbn Câbir burada susuzluğun giderilmesinin sebebinin methiyesi gereğince Hz. Peygamber'in parmak uçlarına bağlamıştır (İbn Câbir, 1985, s. 130).

مِنْ أَعْرَبِ الْعَرَبِ إِلَّا أَنَّ نَسَبَهُ إِلَى قُرَيْشٍ حِمَاةَ الْبَيْتِ وَالْحَرَمِ

O, Araplar'ın en Arap olanlarından ancak aynı zamanda onun soyu Harem'in ve Kâbe'nin koruyucuları olan Kureyş'e dayanmaktadır.

Bu beyitte kullanılan sanat yergi lafızları ile övgüyü pekiştirmek anlamına gelen ve *İstisnâ* diye de anılan *Te'kidü'l-Medh bimâ Yüşbihu'z-Zem* sanatıdır. Farklı çeşitleri de olan bu sanatın bu beyitte kullanılan hali, kişinin bir vasıfla övüldükten sonra istisna edatı getirip okuyucuyu yergiyle devam edecek yargısına vardırıp daha fazla övmektir (İbn Câbir, 1985, s. 135).

تَجْرِي دِمَاءُ الْأَعَادِي مِنْ سِيُوفِهِمْ مِثْلَ الْمَوَاهِبِ تَجْرِي مِنْ أَكْفِهِمْ

Bağışlarının avuçlarından akması gibi düşmanların kanı da onların kılıçlarından akar.

İbn Câbir, bu beytinde ise övgü veya yergi ifadesinin peşine doğal olarak aynı türden bir ifade getirmek anlamına gelen *İstitbâ* sanatını kullanmıştır. Örnekte görüldüğü üzere birinci kısımda sahâbelerin bir özelliği övüldüğü için ikinci kısımda övgü ile devam etmiştir (İbn Câbir, 1985, s. 140).

إِذَا بَدَأَ الْبَدْرَ تَحْتَ الْغَيْلِ قُلْتُ لَهُ أَأَنْتَ يَا بَدْرُ أَمْ مَرَأَى وَجْهِهِمْ

Gecenin karanlığında dolunay görüldüğünde ona dedim ki: Ey dolunay! Sen misin yoksa onların yüzlerinin görüntüsü müsün?

Bu beyitte kullanılan sanat, bilinen bir şeyi bir noktaya bağlı olarak bilmiyormuş gibi ifade etmek veya bilmezden gelmek anlamına gelen *Tecâhül-i 'Arîf*'dir. İbn Câbir, burada bulutların arkasında dolunayı görmüş olmasına rağmen soru sorarak bilmiyormuş gibi davranmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 144).

كَانُوا غِيُونًا وَلَكِنْ لِلْعَفَاةِ كَمَا كَانُوا لِيُونًا وَلَكِنْ فِي عُدَاتِهِمْ

Onlar rahmet (yağmur) oldular ancak hoşgörülü olanlara, aynen düşmana karşı aslan oldukları gibi.

Burada kullanılan sanat başkasının sözüne karşılık cevap mahiyetinde bir söz söylemek anlamında olan ve karşıdaki kişinin iddiasının aslında yanlış olduğunu bildirmek anlamında kullanılan *el-Kavlü bi'l-Mûceb* sanatıdır. İbn Câbir de genel olan ifadeleri öze indirerek bu sanatı kullanmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 145).

قَدْ أَوْرَثَ الْمَجْدَ عَبْدَ اللَّهِ شَيْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ مَنْفٍ عَنْ قُصَيْهِم

Şerefi-şanı Kusay'ları Amr b. Abdimenâf'a, Amr Şeybe'ye, o ise Abdullah'a miras bırakmıştır.

İbn Câbir, kasidesinin bu beytinde bir kimsenin ismini ve ecdâdını büyükten küçüğe veya küçükten büyüğe araya başka isim sokmadan sırasıyla zikretmek anlamına gelen *İttirâd* sanatını kullanmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 147).

فَالْعَرَبَ خَيْرَ أَنْاسٍ ثُمَّ خَيْرَهُمُ فُرَيْشُهُمْ وَهُوَ فِيهِمْ خَيْرُ خَيْرِهِمْ

Araplar insanların en hayırlılarıdır, onların en hayırlıları ise Kureyşli olanlarıdır, o ise hayırlı olanların arasında en hayırlı olanıdır.

Bu beyitte, iktibâs yapılmaksızın nesri nazma çevirmek anlamına gelen 'Akd sanatı kullanılmıştır. İbn Câbir, *إِنَّ اللَّهَ أَطَّلَعَ عَلَى عِبَادِهِ فَاخْتَارَ مِنَ الْخَلْقِ الْعَرَبَ وَاخْتَارَ مِنَ الْعَرَبِ مُضَرَ وَاخْتَارَ مِنْ مُضَرَ قُرَيْشًا وَاخْتَارَ مِنْ قُرَيْشِ بْنِ هَاشِمٍ وَاخْتَارَنِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ فَأَنَا مِنْ...* hadis-i şerifinden istifade ederek 'akd sanatını kullanmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 148).

لَعَنَ خَدَمَتَ بِحَسَنِ الْمَدْحِ حَضْرَتَهُ فَذَاكَ فِي حَقِّهِ مِنْ أَيْسَرِ الْخَدَمِ

Eğer onun varlığına medhin güzellikleriyle hizmet edebildiysem, şüphesiz bu ona uygunluk hususunda hizmetlerin en kolayıdır.

Burada kullanılan sanat, *Cinâs-ı İktidâb*, *Cinâs-ı Muktabad* ve *Cinâs-ı Müştak* gibi isimlerle de anılan *Cinâs-ı İştikâk*'tır. Bu cinâs çeşidinin şartı ise kök harfleri itibarıyla iki lafzın aynı olmasıdır (İbn Câbir, 1985, s. 150).

وَمَا مَحَلُّ فَمِي وَالشَّعْرُ حَيْثُ أَتَى مَدَحٌ مِنَ اللَّهِ مَتَلَوْ بِكُلِّ فَمٍ

Her ağız tarafından okunan Allah'ın medhinin geldiği yerde benim ağzımın ve şiirimin bir ehemmiyeti yoktur.

İbn Câbir, burada "sonu başa döndürmek" şeklinde bilinen ve şiirde beytin sonunda yer alan kelimeyi veya kelimeleri önceden tekrarlamak anlamında kullanılan *Reddî*'l- '*Acüz* 'alâ's-Sadr sanatını kullanmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 151).

لَعَنِي مَعَ عَلَاتِي سَتَغْفَرُ لِي كُبَرُ الْكِبَائِرِ وَالْإِلْمَامُ بِاللِّمَمِ

Ola ki, hastalıklarım ile beraber küçük ve büyük günahlarım bağışlanır.

Bu beyitte kullanılan sanat, iki harfin kök harflerinin birbirine yakın olması sebebiyle cinâs-ı iştikâk'ı andırması anlamına gelen *Cinâs-ı Müşâbehe* sanatı kullanılmıştır. Ayrıca bu beyitte tıbâk ve cinas-ı iştikâk sanatları da kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 152).

أَنْتَ الشَّفِيعُ الرَّفِيعُ الْمُسْتَجِيبُ إِذَا مَا قَالَ نَفْسِي نَفْسِي كُلُّ مُحْتَرَمٍ

Bütün hatırı sayılanlar “nefsim, nefsim” dediği zamanda sen şefaata eden, saygın olan ve icabet edensin.

Burada ise cinâsı meydana getirecek olan lafızlarda bulunan harflerden en az birisinin türünün ve mahrecinin farklı olması anlamında kullanılan *Cinâs-ı Lâhik* sanatı kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 152).

فَاشْفَعْ لِعَبْدِكَ وَادْفَعْ ضُرَّ ذِي أَمَلٍ يَرْجُو رِضَاكَ عَسَى يَنْجُو مِنْ أَلَمٍ

Kölene şefaata eyle ve ümit sahibinin sıkıntısını gider, o senin rızanı umuyor, ola ki sancıdan kurtulur.

Bu beyitte kullanılan sanat, cinâsı oluşturacak lafızlarda harflerin sıralanışının farklı olması anlamına gelen *Cinâs-ı Kalb* sanatı kullanılmıştır (İbn Câbir, 1985, s. 152).

لَكِنْ وَإِنْ طَالَ مَدْحِي لَا أَتِي أَبَدًا فَأَجْعَلِ الْعُذْرَ وَالْإِقْرَارَ مُحْتَتَمِي

Ancak eğer medhim uzamış olsa da asla hakkını tam veremedim, bu yüzden nihayete erdirmeyi ve özür diliyorum.

İbn Câbir, bedî'iyyesini Hüsni-i Hitâm/Hâtîme/Makta' veya Berâ'at-i Makta' gibi isimlerle de anılan Hüsni-i İntihâ' sanatıyla bitirmiştir. Bu sanattan amaç, Muktezâ-yı hale uygun bir şekilde sözün sonunun geldiğini güzel bir şekilde hissettirmektir (İbn Câbir, 1985, s. 155).

Sonuç

Hiz. Peygamber'in methetmek maksadıyla nazmedilen birçok şiir türü vardır. Bunlardan birisi de içerisinde övgü ifadelerinin bedî'sanatlarla yoğrulduğu bedî'iyât şiirleridir. Bu tür şiirler, bazı edebiyatçılar tarafından “inhitât” diye adlandırılan dönemin nadide eserlerindendir. Bedî'iyât şiirlerinin ilk kez kim tarafından nazmedildiği her ne kadar tartışmalı olsa da bu konuda akla ilk gelen isim Safiyyüddin el-Hillî'dir.

el-Hillî'nin bu türü belli bir sisteme oturtması, Arap şiirinde yeni bir yol açarak kendinden sonrakilere örnek teşkil etmesi ve kendisini bu türün mucidi olarak ilan etmesi de bu görüşü destekler mahiyettedir. Fakat Bûsîrî'nin el-Hillî

üzerindeki etkisi de göz ardı edilmemelidir. Çünkü el-Hillî, kasidesini nazmetme sebebi olarak rüyasını zikrederken şartlara değinmemesi, bu türe benzer şeylerin daha önceden var olduğunu kanıtlar niteliktedir.

el-Hillî ve İbn Câbir'in kasidelerinde işlenen konular, birbirine oldukça fazla benzemektedir. Her iki şair de şiirlerine Hz. Peygamber'in yurduna duydukları özlemi dile getirerek başlamış ve sonrasında Hz. Peygamber'i, soyunu ve ashabını övmüş, Hz. Peygamber'in mucizelerini anlatmış, şifa talebinde bulunmuş ve eğer şiirlerinde bir kusur var ise af dileyerek şiirlerini bitirmiştir. Fakat bedî sanatları işleme şekilleri ve konuları ele alış biçimleri birbirlerinden oldukça farklıdır. el-Hillî, daha çok belâgat kitaplarında tasnif edilen bedî sanatlarının sıralamasını esas alarak sayı yönünden daha fazla bedî sanat işlemiştir. İbn Câbir, böyle bir kural gözetmemiş ve daha az sanat kullanmıştır. el-Hillî, lafzî sanatları kasidesinin ilk kısımlarında kullanırken İbn Câbir, daha çok son bölümlerde kullanmıştır. Konuların ele alınış biçimlerine bakıldığında ise duygusallık yönünden el-Hillî'nin İbn Câbir'e göre biraz daha sönük kaldığı ya da başka bir ifadeyle el-Hillî'nin sistem yönünden İbn Câbir'in ise Endülüslü olması hasebiyle duygu yönünden daha başarılı olduğu söylenebilir.

Bedî'yyat şiirlerinin genel manada amacına ulaştığı ve Arap edebiyatına olumlu katkılar sağladığı söylenebilir. Yani bu tür şiirler ile Hz. Peygamber methedilmiş, bedî sanatlar geniş kitlelere ulaştırılmış, öğretilmiş ve kalıcı olmaları sağlanmıştır. Ayrıca bu şiirler, başta sahipleri olmak üzere birçok kişinin şerh yazmasına vesile olmuştur.

Kaynakça

- Akçay H. (2021). "Safiyuddîn el-Hillî'nin Artûkiyyât Şiirleri", *International Journal of Mardin Studies*. Cilt:2, Sayı: 1, s. 56-66.
- Bulut, A. (2015). *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Dayf, Ş. (1965). *el-Belâğa: Tatavvur ve Târih (9. Baskı)*. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif.
- Durmuş, İ. "Ruaynî", *DİA*, İstanbul, 2008, C. XXXV, s. 175-176.
- Ebû Zeyd, A. (1983). *el-Bedî'yyât fî'l-Edebi'l-'Arabî (Neşetuhâ-Tatavvuruhâ-Eseruhâ)(1. Baskı)*. Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. (2008). *el-Kâmûsu'l-Muhît*. thk. Enis Muhammed eş-Şâmî ve Zekerîyyâ Câbir Ahmed. Kâhire: Dâru'l-Hadîs.

- el-Hillî, Ebû'l-Mehâsin (Ebû'l-Fazl, Ebû'l-Berekât) Safiyyüddîn Abdülazîz b. Serâyâ b. Alî et-Tâî. (1992). *Şerhu'l-Kâfîyeti'l-Bedî'yye fî 'Ulûmi'l-Belâğa ve Mehâsinu'l-Bedî'*. thk. Nesîb Neşâvî, Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbn Câbir, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hevvârî el-Endelüsî. (1985). *el-Hulletü's-Siyerâ fî Medhi Hayri'l-Verâ*. thk. Ebû Ali Zeyd. Beyrût: 'Alemu'l-Kutub.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. (h. 1400). *Lisânü'l-'Arab*. thk. Ahmed Fâris. C. XV. Beyrût: Dâru Sâdır.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdillâh Zü'l-Vizâreteyn Lisânuddîn Muhammed b. Abdillâh b. Saîd es-Selmânî el-Endelüsî. (1973). *el-İhâta fî Ahbâri Ğirnâta (2. Baskı)*. thk. Muhammed Abdullah 'Înân. C. IV. Kâhire: Mektebetu Hâncî.
- el-İskenderî, A. ve Diğerleri. (1936). *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî*. Kâhire: Matba'atu'l-Emîriyye.
- Kılıç, H. "Bedîyyât", *DİA*, İstanbul, 1992, C. V, s. 323-324.
- "İbn Câbir", *DİA*, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 384-385.
- Kılıçlı, M. "Hillî, Safiyyüddîn", *DİA*, İstanbul, 1998, c. XVIII, s. 41-44.
- el-Kütübî, Ebû Abdillâh Salâhuddîn Muhammed b. Şâkir b. Ahmed. (1973). *Fevâtü'l-Vefeyât*. thk. İhsân 'Abbâs. C. V. Beyrût: Dâru Sadır.
- Muhammed M. S. (h. 1417). *el-Medâ'ihu'n-nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-'Asri'l-Memlûkî*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr.
- Mübârek, Z. (1953) *el-Medâ'ihu'n-Nebeviyye*. Beyrût: Dâru'l-Mehacceti'l-Beyzâ'.
- el-Mühendis, M. V. K. (1984). *Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-'Arabiyye fî'l-Luğa ve'l-Edeb*. Beyrût: Mektebetü Lübnân.
- er-Receb, İmân 'İvâd. (2020). "Bedî'ıyyâtü'l-'Asri'l-Memlûkî beyne'l-Bedî' ve'l-Medîhi'n-Nebevî", *Mecelletu Cîli'd-Dirâsâtî'l-Edebiyye ve'l-Fikriyye*, Yıl:7, Sayı:60, s. 99-117.
- Selîm, M. R. (1962). *'Asru Selâtîni'l-Memâlik ve Nitâcuhu'l-'İlmî ve'l-Edebî (1. Baskı)*. C. VIII. Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- es-Seyyîd, Hemdân Sa'd. (2008). *el-Bedî'ıyyât fî'l-Edebi'l-'Arabî (el-Mefhûm-en-Neş'e- el-Ğaraz- el-Binâ')*. Tanta, byy.

- Suzan, Y.-Yavuz A. (2018). “Safıyyuddîn el-Hillî’nin el-Kafiyetu’l-Bedî’iyyesi”, *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 26-44.
- es-Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. (1964). *Buğyetu’l-Vu‘ât fî Tabakâtu’l-Luğaviyyîn ve’n-Nuhât (1. Baskı)*. thk. Muhammed Ebû’l-Fazl İbrâhîm. C. II. Kâhire: Matba‘atu ‘Îsâ, t.y.
- Yanık, N. H. (2014). *Edebi Bilgiler ve Aruz*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî. (2002). *el-A‘lâm (15. Baskı)*. C. VIII. Beyrût: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâîyîn.